

Каретна О. О., НУ «ОЮА»

ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У статті йдеться про формування та реалізацію державної молодіжної політики в Україні, де на тлі загальних тенденцій демократизації суспільства відбувається підвищення ролі молоді і в той же час розширення можливостей для соціалізації і індивідуального розвитку особистості, підвищення значення принципу партнерства в побудові стосунків держави і інших суб'єктів соціальної дії, зокрема молоді.

Незалежна українська держава нині розвивається шляхом здобуття справжніх цінностей людства, що нагромаджувалися тисячоліттями всім цивілізованим світом. Важливим завданням на цьому шляху є розбудова демократичної, правової, соціальної держави, інтеграція її у світове співтовариство, формування суспільства, в якому існує пріоритет не держави, а передовсім людини. Вітчизняний та міжнародний досвід свідчить, що демократичні перетворення в державі неможливі без участі громадян, а особливо молоді. Молодь є динамічною складовою сучасного українського суспільства. Молодим людям належить реалізовувати започатковані в нашій державі реформи та розвинути їх до рівня системних соціально-економічних перетворень. Тому держава, визначаючи шляхи становлення і розвитку суспільства, орієнтується передовсім на молодь, чий потенціал і знання можуть стати запорукою прогресивного розвитку держави. Адже взаємини держави і молодого покоління не тільки віддзеркалюють труднощі та суперечності перехідного періоду нашої країни, а й впливають на перебіг соціально-економічних та політичних перетворень [1, с. 26].

Сучасний етап розвитку України як незалежної держави є абсолютно новим за характером та змістом реформаторських перетворень. Це час, який можна вважати своєрідною точкою біфуркації в процесі еволюції українського суспільства. Нове покоління, не обтяжене постсоціалістичними догмами, повинно мислити зовсім іншими категоріями – державницькими, патріотичними, з почуттям громадянської відповідальності. Особливістю свідомості сучасної молоді є те, що вона формувалася вже в умовах, коли існувала незалежна Українська держава, коли ідеї національного відродження вже сприймалися не як переконання купки дисидентів, а як домінуюча в суспільстві ідеологія.

Відтепер характер національного самоствердження має бути чітким послідовним, здійсненим людьми з твердим розумом та потужною силою волі. Водночас, цей період об'єктивно накладає на українське суспільство політичну відповідальність за своє майбутнє. Надалі український науковий, політичний і культурний бомонд, як втім, і вся громадськість не зможе перекидати відповідальність за власні невдачі, як це було до сьогодні, на «пережитки соціалізму», залишки командно-адміністративної системи та інші фактори. В цих умовах з особливою актуальністю постає питання дослідження стану громадянської свідомості сучасної молоді з метою виховання майбутнього покоління, яке б забезпечило Україні гідне місце в світовому просторі.

На сьогоднішній день існує досить велика кількість робіт, в яких аналізуються проблеми політичної активності чи громадянської позиції молоді, в контексті тих чи інших політичних феноменів (політична культура, політична поведінка, політична участь, тощо). До цієї проблематики так чи інакше зверталися такі зарубіжні вчені як Г. Алмонд, П. Бурдье, Є. Вятр, Р. Роуз та інші. Серед вітчизняних науковців слід виділити В. Андрущенко, В. Бабкіна, В. Бебика, М. Головатого, В. Горбатенка, А. Карнаух, О. Корнієвського, Н. Паніну, Н. Юрій, В. Якушика та інших. Поряд з цим, здійснено недостатньо фундаментальних політологічних досліджень, власне, з питання залежності зовнішньополітичних поглядів молоді від рівня її політичної активності та громадянської свідомості. Частково ця проблема висвітлена в працях таких дослідників як О. Бабак, І. Бех, Т. Василевська, К. Вашенко, І. Вільчинська, які акцентують увагу на важливості виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, що здатне відстояти національні інтереси України [2, с. 86].

Значну роль у політичному житті відіграє молодь як найбільш мобільна соціальна група, яка схильна до інновацій. У політичній сфері саме вона здійснює значну підтримку новообраного політичного курсу, сприймаючи західні демократичні цінності з урахуванням власних національно унікальних традицій, виступаючи не лише об'єктом, але й активним суб'єктом нової політики. Сучасний дослідник Ю. Терещенко виокремлює наступні якості української молоді:

- економічна незалежність, ініціативність, активність, самостійна творчість, пов'язана з організацією нової справи і постійною кількістю можливостей докласти власні зусилля;
- зацікавленість в особистій приналежності до політичних свобод, розвиненість правової і моральної відповідальності;
- рельєфно оформлена світоглядно-екологічна орієнтація;

– національно зорієнтована свідомість, для якої рідна мова і культура народу є засобом національної самоідентифікації. Сучасні молоді люди зростають під впливом перебудови не тільки суспільства, але й свідомості попереднього покоління, їхніх батьків. Зараз ідейно-політична зрілість свідомості та культури молоді, а, насамперед, студентської молоді, перебуває на суперечливому етапі становлення, формування нових політико-ціннісних орієнтирів, переконань і соціально-політичних почуттів, установок на вироблення політичної компетентності, а також розуміння того, що розвиток усіх сфер життя України рухається в неправильному напрямку. Відбувається переоцінка суспільних та культурних цінностей громадянами. На першому плані, як і раніше, найбільшими цінностями виступають демократія та суверенітет. Проте низка чинників сформували негативне ставлення до державно-владних структур та громадсько-політичних організацій. Серед них: невдоволеність громадян України умовами свого життя, майнове розшарування суспільства, нестабільна економіко-політична ситуація в державі, низький рівень політичної культури молоді тощо [3, с. 32].

Норми і стандарти поведінки та життєві орієнтири, які державні органи на словах намагаються прищепити молоді – підтримка злагоди в суспільстві, реалізація економічних реформ, співпраця з конструктивними політичними силами і громадськими формуваннями, розвиток у молоді почуття відповідальності за суспільні справи, почуття патріотизму тощо, – нерідко не лише не відповідають потребам та інтересам молодих людей, але й викликають побоювання у тих, хто декларує подібні цінності.

Насправді ж, молодих людей зближує не довгий перелік власних проблем у заформалізованих партійних програмах, а толерантність у вирішенні спірних питань, прагнення очистити українську політику від демагогії, зрадництва, подвійних стандартів та відвертих фальсифікацій, притаманних політикам.

Слід зазначити, що «демократичному світогляду молоді притаманна двоїстість. Більшість визначає необхідність вільного вибору, відкидає обмеження з боку держави. Молоді люди цінують такі демократичні цінності як свобода, незалежність, справедливість, та не бажають контролю з боку держави за особистим життям. Зворотнім боком цього процесу є криза ідентичності, в якій знижується роль колективістських начал, наростає атомізація особистості у суспільстві без достатніх соціально-психологічних компенсаційних механізмів, що веде до поглиблення відчуження людей один від одного. Молодь, особливо студентська, постає осередком найгостріших проблем суспільства

в стані невизначеності – притаманні соціальній системі суперечності дуже часто і, що важливо, в крайніх формах проявляються саме в студентському середовищі. Молоді люди знаходяться в такій життєвій ситуації коли вони повинні робити вибір не просто між різними цінностями, що є нормальним явищем у будь-якому суспільстві, а й між багатьма в чому протилежними системами цінностей: соціалістичною та капіталістичною, тоталітарною та демократичною, релігійною та атеїстичною, моральною та кримінальною. Ускладнюється цей процес такими віковими особливостями молоді, як домінування емоційного сприйняття подій, відсутність необхідного життєвого досвіду та сформованих світоглядних принципів» [4, с. 25].

На вибір молоддю світоглядних орієнтацій. – на думку В. Чопей, – впливають такі фактори:

- великомасштабні соціальні структури, що відбиваються у змісті і формах виховання, механізмах соціалізації;
- сила соціальних норм, звичаїв, мікросоціальних (регіональних, локальних) установок;
- соціальні лідери, «кумири», приклад тих, хто досягнув соціального успіху сильних осіб;
- пропаганда і агітація у засобах масової інформації;
- ступінь відкритості суспільства, доступ до альтернативних джерел інформації;
- індивідуальний досвід людини, її життєва стратегія, конкретна ситуація, що передуює світоглядному вибору [4, с. 26].

В Україні, з політико-соціальної точки зору, в середовищі молоді можна виділити чотири основні соціальні групи. Залежно від того, яка з них займе домінуючі позиції в нашому суспільстві, визначиться й напрямок розвитку для всього молодого покоління.

Першу і основну групу на сьогоднішній день становить політично й громадсько пасивна частина молоді. Згідно з соціологічними дослідженнями, до даної соціальної групи належить переважна більшість українців у віці від 18 до 35 років. Дана категорія молоді – це соціальне і культурне болото країни, в середовищі якого процвітає алкоголізм, наркоманія, і бандитизм. Деформація соціальної структури підростаючого покоління з збільшенням частки апатичних представників створює передумови для маніпулювання молодіжними настроями.

Друга соціальна група, – це представники і активні прихильники різних контрсубкультур. Сюди відносяться панки, скінхеди, націоналісти, анархісти і т. д. Серед контрсубкультур досить неоднорідна, що заважає формуванню якогось єдиного руху, яке могло б артикулювати і агрегувати інтереси і позиції цієї групи.

Третю соціальну групу молоді становить політично активна молодь, яка успішно завершила етап самоідентифікації і намагається зміцнити свої позиції в політиці. З точки зору національних інтересів України, дана група є найбільш важливою, проте на сьогоднішній день вона найменша за чисельністю. Однак, незважаючи на свою нечисленність, дана соціальна група продемонструвала, що може задавати тон у молодіжному середовищі.

До четвертої соціальної групи можна віднести «молодіжну піхоту» політичних сил. Дана категорія представників молодого покоління, як правило, працює на певну впливову силу. При цьому не має значення, за гроші чи за ідею. Головне, що вона здатна вести активні дії, на що все рідше погоджуються представники старшого покоління.

Отже, у сформованій ситуації досить складно говорити про молодь як представника єдиної соціальної групи або політичної сили. Відповідно, вкрай важко визначити і відстоювати інтереси аморфної групи, незважаючи на те, що загальних інтересів у представників всіх соціальних груп молоді існує досить багато. Тому саме усвідомлення спільності своїх інтересів повинно послужити головним чинником самоідентифікації молоді як впливового політичного гравця [5, с. 129].

Аналіз сучасного стану політичної активності молоді істотно утруднюється тим, що існує велика кількість тлумачень терміна «політична активність», більшість з яких, до того ж, є дуже розмитими. Ці тлумачення відображають еволюцію від спеціальних до більш загальних уявлень про досліджуване явище. Нині в політологічних, соціологічних та соціально-психологічних дослідженнях поряд з дефініцією «політична активність» широко використовуються такі поняття, як «політична поведінка», «політична діяльність», «політична участь», «включеність у політичний процес» тощо. Це свідчить, що сам феномен активності є складним і багатограним.

Серед усього розмаїття визначень можна побачити: одні автори наголошують на світоглядно-ціннісній, а інші – і їх помітна більшість – на діяльнісній, поведінковій стороні політичної активності. Так, С. Роцин вважає, що політичну активність можна розуміти як прояв інтересу до політичного життя суспільства або як участь у ньому в тих чи інших формах. Він зазначає, що головною умовою прояву і в першому і в другому випадку є відповідна потреба особистості [6, с. 284].

Тож політичний інтерес і політична потреба розглядаються як рушійні джерела активності людини в суспільно-політичному житті.

В. Немировський також вказує на необхідність дослідження як політичного інтересу (читання політичної преси, обговорення

політичних подій), так і реальної діяльності (участь у політичних мітингах, контакти з політичними партіями і діячами, відвідування партійних зібрань тощо) [5, с. 97].

С. Туманов основну увагу приділяє аналізу політичного інтересу та електоральної активності молоді.

У визначенні російського політолога Д. Ольшанського політична активність – це діяльність політичних груп або індивідів, пов'язана з наміром розвитку або зміни політичного чи соціально-економічного ладу та відповідних соціально-політичних інститутів. На індивідуальному рівні політичну активність вчений розглядає як сукупність проявів життєдіяльності людини, в яких відбивається його прагнення брати активну участь в політиці, захищати свої права та інтереси [7, с. 154].

Українська дослідниця Н. Дембицька визначає політичну активність як функціональний прояв особистості в політичній діяльності, котра, у свою чергу, впорядковується самим суб'єктом. Стаючи суб'єктом владних відносин, особистість вибудовує власну систему політичних дій, структуруючи її певним чином, але у відповідності до вимог політичної системи і власної політичної культури [5, с. 258].

Цікавим є підхід до визначення терміна «політична активність» російським вченим А. Дегтярьовим: це «всі види і засоби впливу політичного суб'єкта на об'єктивний світ і інших суб'єктів політики. Різноманітність політичної активності проявляється у її різних формах (і їх комбінаціях), «розпредметнення» влади тих, хто управляє, і впливу тих, ким управляють». У цьому значенні політична активність є сукупністю елементарних політичних дій (акцій), кожна з яких, за М. Вебером, співвідноситься з діями інших людей і орієнтується на них. [8, с. 15].

Політична діяльність, поведінка і спілкування являють собою відповідно різні форми і способи інтерпретації активності, коли увага концентрується на засобах державного впливу суб'єкта на об'єкт (діяльність) або на зміну особистої ролі і позиції суб'єкта (поведінка), або ж, нарешті, на міжсуб'єктних взаємовідносинах (спілкування).

Саме в такому підході є певне розуміння того, чому форми політичної активності збігаються, або ототожнюються, або замінюються у своєму визначенні через форми й типи політичної участі, політичної діяльності чи політичної поведінки.

Аналіз підходів до означеної проблеми дозволяє сформулювати наступне визначення політичної активності: це складне багатокомпонентне психічне утворення, яке базується на потребах, інтересах особистості, реалізується в системі цільових настановлень, ціннісних

орієнтацій та ставлення, що існують як внутрішня готовність до дії та які регулюють індивідуальну поведінку. Отже, політична активність може розглядатися з точки зору двох рівнів: орієнтаційно-ціннісного (внутрішнього) рівня, який становить підґрунтя для другого – поведінкового (або зовнішнього) рівня.

Політична активність людини обумовлюється глибинними особистісними структурами, які становлять мотиваційно-ціннісну сферу її життя (інтересами, мотивами, потребами, настановленнями, переконаннями, цінностями). На цьому рівні політична активність не обов'язково означає безпосередню участь у політичному житті.

Це скоріше своєрідна психологічне прилучення до нього: глибоке переживання гострих соціально-політичних проблем, бажання сформулювати певну соціальну позицію тощо. З іншого боку, саме на цьому рівні акумулюється потенціал активності, внутрішня готовність до дії, які проявляються в різних діяльнісних (поведінкових) формах політичної участі. Саме цінності – суб'єктивні уподобання людей, їх уявлення про бажані та небажані події, їх суспільну значущість – багато в чому обумовлюють специфіку поведінки особистості та її політичну діяльність.

Проблеми молоді сьогодні досить актуальні для нашого суспільства, що в першу чергу обумовлено тим, що політична активність молоді зараз – як індикатор процесів, що відбуваються в суспільстві. Зараз молодь в нашій країні – це величезна, і найголовніше, зростаюча сила. І багато хто замислюється над тим, як зробити так, щоб сила ця сприяла розвитку нашої країни, розвитку політичної системи. Молодь надає динаміку розвитку країни, є авангардом і локомотивом позитивних змін у суспільстві. Хоча є й прямо протилежна думка. Однак на політичному рівні молодих людей розглядають не більше ніж електоральний ресурс. Дана ситуація багато в чому обумовлена тим, що сама молодь проявляє недостатню активність в артикуляції і вирішенні своїх проблем.

Молоде покоління Україні становить близько третини населення країни. При цьому дана категорія людей – не просто значна частина електорату. Молодь є найбільш активна, і радикальна частина суспільства. У рамках цієї соціальної групи сконцентрована колосальна потенційна енергія.

Необхідно відзначити, що за роки незалежності України її молодь виросла не лише кількісно, але й дуже змінилася якісно. Нині молоді люди стали більш самостійними, намагаються бути незалежними ні від кого, а поклагатися на свої власні сили.

До кола важливих, набутих за роки незалежності України якостей молоді необхідно віднести її здатність більш вільно, ніж люди серед-

нього й похилого віку, висловлювати свої думки з політичних питань, не побоюючись за особисту свободу, усвідомлення нею можливості критики і демократичного контролю рішень владних структур. Звичайно, молоді це було притаманним завжди. Проте в нинішнього покоління молодих людей України це особливо яскраво виражено.

Сьогодні можна спостерігати факти, коли в періоди загострення політичних протиріч молодь перебуває в епіцентрі боротьби, активно підтримує представників радикальних політичних сил, загалом становить найактивніший їх елемент. Але аналіз виборчих кампаній показує, що саме молодь поводить себе як один з найпасивніших суб'єктів виборчого процесу. Низька виборча активність молоді негативно впливає на процес утвердження в політичному житті країни необхідних, особливо в умовах перехідних суспільств, інновацій. Недостатня політична активність молоді у традиційних легітимних формах є чи не одним з найголовніших бар'єрів на шляху реформ в політичній сфері. Характерним є також показник значної частки молоді, яка є ідеологічно дезорієнтованою. Однією з важливих причин такого становища є недостатній рівень уявлень молодих людей про існування різноманітних ідеологічних доктрин, про їх зміст, історію та завдання.

Якщо звернутись до статистичних даних досліджень ступеня зацікавленості молоді у політичному житті країни, то сучасний вияв активності не можна назвати реальною політичною участю або справжньою активністю, бо він не здійснює перетворюючого впливу на політичну дійсність, проте засвідчує особисту політичну зацікавленість і приналежність, яка має пасивно-споглядальний характер.

Показовими є результати дослідження питання про джерела політичної інформації молоді. Найбільшим успіхом користуються телебачення (78 %), радіо (37 %), преса (29 %), 42 % опитаних задоволені обсягом інформації, яку отримують, 35 % – не задоволені, 49 % респондентів не довіряють інформації, отриманій із ЗМІ, довіряють без заперечень лише 29 %.

Дані підтверджують, що студентство усвідомлює існування в умовах ринкової економіки комерційних та підконтрольних ЗМІ, зміст та завдання поданої інформації в яких цілком залежить від волі та інтересів комерційних і владних структур.

Існує протиріччя між ставленням молоді до соціалізованого буття і реальною політичною поведінкою. Так, відповідаючи на питання чи хотіли б молоді люди приймати участь в політичному житті країни 40 % відповідає позитивно, хоч і не дуже розуміючи і уявляючи собі

форми такої участі. Наприклад, 18 % хотіли б бути депутатами, при цьому лише 8 % готові працювати в політичних організаціях (партіях), що за умов функціонування мажоритарно-пропорційної виборчої системи дуже складно. Тобто, існує значний потенціал піднесення ролі молоді в політичному реформуванні суспільства через впливи на зміст та рівень процесу її соціалізації. І все ж дані показники свідчать про те, що, хоча лібералізм є найбільш поширеною ідеологією, молодь за своїми ідеологічними орієнтаціями є досить різнобарвною. Характерною особливістю політичної свідомості сучасної молоді є поліцентризм ідеологічних орієнтацій. При цьому значна частина є прихильниками достатньо радикальних ідеологій [9, с. 312].

Отже, спостерігається досить суперечлива ситуація. З одного боку, високий інтерес до політичних подій та явищ у суспільстві, висока електоральна активність. З іншого – дуже низькі показники реальної політичної участі та представленості політичного ціннісного рівня в структурі свідомості сучасної молоді. Характерною особливістю сучасної політичної свідомості молоді є поліцентризм її політичних уподобань.

Загалом нинішній рівень політичної свідомості української молоді є ще досить низьким, що негативно позначається і на рівні її політичної активності. Рівні політичної активності та свідомості не завжди збігаються. Молодь може бути політично пасивною не тому, що вона є політично несвідомою, а тому що не підтримує ту чи іншу форму політичного правління, той політичний курс, який не задовольняє її специфічні потреби та інтереси. Але ця пасивність може вмиг змінитися політичною активністю, якщо з'явиться така політична сила, в якій молодь знайде відгук своїм інтересам.

Сьогодні для молодих людей в Україні, здавалося б, відкривається все більше можливостей задовольняти свої інтереси та потреби, але одночасно ускладнюються й умови для такої самореалізації. Намагаючись брати повнокровну участь у житті суспільства, молоді люди, з одного боку, намагаються швидше вписатися в існуючий порядок, тобто соціалізуватися, а з іншого боку, виконують роль рушійної сили, є провідниками соціальних змін, економічного розвитку і технічного прогресу. Тому подальший розвиток нашого суспільства пов'язаний з особливостями формування соціально-політичних орієнтацій молоді, політичним вибором і ставленням до влади.

Бібліографічний список

1. Чернецький О., Ярош Я. Молодь. Політика. Влада. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 248 с.
2. Чернецький О., Ярош Я. Молодь. Політика. Влада. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 248 с.

3. Білоус І. Політична активність молоді: форми вияву та особливості трансформації [Текст] /І. Білоус // Соціальна психологія. – 2007. – № 5. – С. 25 – 34.
4. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення / Головатий М. Ф. – К. : Наукова думка, 2003. – 236 с.
5. Кияшко Л. О., Краснякова А. О. Психологічні детермінанти політичної участі молоді // Актуальні проблеми психології збірник наукових праць Інституту психології Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, В. Д. Потапової. – Т. XV, част. 1. – К., 2008. – 458 с.
6. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода. – Харьков: Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.
7. Ольшанский Д. В. Основы политической психологии. – Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 496 с.
8. Барабаш В. В., Шаповал А. В. Приоритеты молодежной политики / Барабаш В. В., Шаповал А. В. – М. : Изд-во при ВКШ, 1989. – С. 45.
9. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. С. Д. Максименка, В. Т. Циби, Ю. Ж. Шайгородського та ін. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2003. – 512 с.

В статтє рєч یدєт о формироваии и реализаии государственной молодежной политики в Украине, где на фоне общих тенденций демократизации общества происходит повышение роли молодежи и в то же время расширение возможностей для социализации и индивидуального развития личности, повышение значения принципа партнерства в построении отношений государства и других субъектов социального действия, в частности, молодежи.

The article is about forming and realization of public youth policy in Ukraine where on a background the general tendencies of democratization of society, takes place increases of young people role and at the same time expansion of possibilities for socialization and individual development of personality, increase of value of partnership principle in relationship-building of the state and other subjects of social action, in particular to the young people.

Стаття надійшла до редколегії 06.12.2012